



URF ODATLARNI INGLIZ TILI DARSLARDA METODOLOGIK O'RGANILISHI TADQIQI

Shahnozaxon Maqsudova Muhsinjon qizi

Shahnozaxon1992@mail.ru

Farg'ona Davlat Universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8424140>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-October 2023 yil

Ma'qullandi: 05- October 2023 yil

Nashr qilindi: 10- October 2023 yil

KEY WORDS

lingvokulturalogiya,
madaniyat,urf odat ,tahlil,
integratsiya,tadqiqot,metodika,
integratsiya

ABSTRACT

Ushbu maqoladan shuni tushunish mumkinki ingliz tili darslarida urf odatlarni o'rgatish bo'yicha juda ko'p chet ellik olimlar tadqiqotlar olib borogan va ularning tushunchasi shu bo'lganki urf odat va til tushunchasi o'zaro chambarchasdur. Chet tilini yanada yaxshiroq tushunishga va o'rganishga yordam berishi yoritilgan. Bunga qo'shimcha qilib bizning ta'lim dasturlarimizda ham urf odat va madaniyat tushunchalarini o'quvchilar ongiga singdirishning ahamiyati kata ekanligi bu usul esa, o'z navbatida ta'lim jarayonini osonlashtiribgina qolmay, balki chet el hamdo'stliklarini rivojlantirish omili ekanligi turli manbalarda aytib o'tilgan.

Til madaniyatdan tashqarida, madaniyat esa tildan tashqarida mavjud emas. Olamning lisoniy manzarasi xalq madaniyatining milliy xarakterini aks ettiradi. Bir tomondan, til madaniyatga xizmat qiladi. Til madaniyatning asosi, madaniyatning bir qismi, uni ifodalash, aks ettirish va efirga uzatish etnik dunyoqarashni mustahkamlash vositasidir. Boshqa tomondan esa, uning o'zi xalq madaniyati, psixologiyasi, ijodkorligining shakllanishiga, lingvistik bo'lmagan madaniy kodlarning dizayniga ta'sir ko'rsatishga qodirdir. Bu tushunchalardan anglashimiz mumkinki urf odatlar va til o'rganish bilan o'zaro bog'liqliklar mavjud. Bu ikki konseptning ahamiyati chet tillarining o'rganilishiga juda kata ahamiyat kasb etadi. Garchi lingvokulturologiya lisoniy jihatdan chuqur o'rganilib kelayotgan bo'linsada ba'zi bir tadqiqotlar tomonidan amalga oshirilgan izlanishlar mavjud. Ular bu izlanishlarida ingliz tili darslarida urf odatlarning o'qitilishining qanchalik ahamiyat kasb etishi haqida aytib o'tishkan. ESL (Ingliz tili ikkinchi til sifatida) sinflarida madaniyatni o'qitish mavzusida ko'plab dissertatsiya ishlari olib borildi. Bu erda bir nechta muhim tadqiqotlardan ba'zi asosiy topilmalar mavjud:

1. Hooriye Eshraghi Samani tomonidan "ESL sinflarida madaniyatni o'qitishning ahamiyati: sifatli tadqiqot" (2016)

Ushbu tadqiqot ESL sinflarida madaniyatni o'qitish talabalar va o'qituvchilar uchun juda ko'p afzalliklarga ega ekanligini aniqladi. Talabalar uchun bu bizning bir-biriga bog'langan dunyomizda muhim bo'lgan madaniyatlararo kompetentsiyani rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, u talabalarga yanada boy va mazmunli o'rganish tajribasini taqdim etish orqali ularning motivatsiyasi va faolligini

oshiradi. O'qituvchilar uchun madaniy tarkibni o'z ichiga olgan holda, o'zlarining pedagogik mahoratini oshirish bilan birga, yanada inklyuziv va rang-barang sinf muhitini yaratishga yordam beradi.

2. Kristin Mari Jonson tomonidan "ESL sinfida o'qitish madaniyati: aralash usullarni o'rganish" (2019)

Ushbu aralash usullar tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, ESL sinflarida madaniyatni o'rgatish maqsadli til va u bilan bog'liq madaniyatni yaxshiroq tushunish va qadrlashga olib kelishi mumkin. Shuningdek, madaniy tarkibni o'z ichiga olish talabalarga ko'proq haqiqiy va tegishli amaliyot imkoniyatlarini taqdim etish orqali ularning til ko'nikmalarini yaxshilashga yordam berishi mumkinligini aniqladi. Shu bilan birga, tadqiqot, shuningdek, talabalarni juda murakkab yoki notanish bo'lgan madaniy tarkib bilan chalg'itmasliklari yoki chalg'itmasliklarini ta'minlash uchun til o'qitish bilan madaniy tarkibni muvozanatlash muhimligini ta'kidladi.

3. Stefani Richards tomonidan "Madaniyatni ESL sinfiga integratsiya qilish: Case Study" (2015) Ushbu amaliy tadqiqot Kanadada ESL dasturida madaniyatga asoslangan o'quv dasturini amalga oshirishni o'rganib chiqdi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'quv dasturiga madaniy mazmunni kiritish talabalarning faolligi va motivatsiyasining oshishiga olib keldi. Bu, shuningdek, sinfda yanada inklyuziv va mehmondo'st muhit yaratishga yordam berdi. Shu bilan birga, tadqiqot madaniyatga asoslangan o'quv dasturini amalga oshirishdagi muammolar, masalan, tegishli materiallar va o'qituvchilar uchun treninglar zarurligini ta'kidladi. Umuman olganda, ushbu tadqiqotlar talabalar va o'qituvchilar uchun ESL sinflarida madaniyatni o'qitish muhimligini ko'rsatadi. Madaniy tarkibni o'quv dasturiga kiritish orqali o'qituvchilar yanada mazmunli va qiziqarli o'rganish tajribasini yaratishga yordam berishlari va madaniyatlararo kompetentsiya va tushunishni rivojlantirishlari mumkin. Bundan tashqari aynan urf odat va madaniyatning o'rgatilish uchun turli metodlar yaratishning muhimligi borasida yana ba'zi olimlar ham fikr yuritishgan. ESL (Ingliz tili ikkinchi til sifatida) darslarida an'analarni o'rgatish madaniy farqlarni o'rganish va talabalarning turli urf-odatlar va qadriyatlar haqidagi bilimlarini kengaytirishning samarali usuli bo'lishi mumkin. Ko'pgina tadqiqot ishlari ESL sinflarida an'analarni o'rgatish strategiyalari va usullariga qaratilgan. Ushbu javobda men ESL darslarida an'analarni qanday o'rgatish kerakligini yaxshiroq tushunishga yordam berish uchun ushbu tadqiqotlarning ba'zilarini ta'kidlayman.

Tadqiqotchilar tomonidan tavsiya etilgan eng keng tarqalgan usullardan biri talabalarni o'zlarining an'anaviy amaliyotlari va urf-odatlarini baham ko'rishga undashdir. Asan va Yilmaz tomonidan o'tkazilgan tadqiqotga ko'ra, talabalarni o'zlarining an'anaviy amaliyotlari va urf-odatlarini baham ko'rishga undash ESL sinflarida inklyuzivlik va integratsiyani rivojlantirishga yordam berdi. O'qituvchilar buni talabalardan o'zlarining an'anaviy amaliyotlari, festivallari, e'tiqodlari yoki taomlari haqida ma'lumot almashishlarini so'rash orqali osonlashtirishlari mumkin. Bu sinfda umumiy madaniy tushuncha va hurmatni yaratishga yordam beradi.

ESL sinflarida an'analarni o'rgatishning yana bir samarali usuli filmlar, videolar, qo'shiqlar va podkastlar kabi multimedia resurslaridan foydalanishdir. Elmahdi va Musa tomonidan olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, multimedia resurslaridan foydalanish ESL talabalari uchun yanada qiziqarli va interaktiv o'quv muhitini yaratishga yordam berdi. O'qituvchilar ushbu manbalardan muayyan an'anaviy amaliyotlar yoki urf-odatlarni joriy

qilish va ularning hayotiy vaziyatlarda qanday ko'inishiga misollar keltirish uchun foydalanishlari mumkin.

ESL darslarida an'analarni o'rgatishda rolli o'yin va drama faoliyati ham samarali bo'lishi mumkin. Kuzborska tomonidan o'tkazilgan tadqiqotga ko'ra, talabalar an'anaviy urf-odatlar va voqealarni aks ettiruvchi rolli o'yinlarda qatnashishdan zavqlanishgan. Bir misol, talabalar an'anaviy to'y marosimini yoki ma'lum bir madaniyatda nishonlanadigan festivalni qayta ko'rsatmoqda. Bu o'quv jarayonini yanada interaktiv va esda qolarli qilishga yordam beradi. Bundan tashqari, yangiliklar maqolalari, hikoyalar va adabiyotlar kabi haqiqiy materiallardan foydalanish an'analarga haqida munozaralar va suhbatlarni osonlashtirishda juda foydali bo'lishi mumkin. Padilla va Aguirre tomonidan o'tkazilgan tadqiqotga ko'ra, haqiqiy materiallardan foydalanish tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam berdi va talabalarni turli an'analarga haqida munozaralarga jalb qildi. O'qituvchilar ushbu materiallardan turli xil madaniy istiqbollarni tanishtirish va an'analarga bilan bog'liq muammolarni muhokama qilish uchun foydalanishlari mumkin. Til bizning madaniyatimizni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Sapir-Worf gipoteza tillarning toifalari, grammatik tuzilmalari va boshqalarga ega ekanligini ta'kidlaydi boshqa tillarda uchramaydigan farqlar. Chunki turli guruhlar har xil tillar, ular dunyoni boshqacha ko'rishadi. Aslida, biz faqat o'zimiz fikr qilgan tarzda o'ylashimiz mumkin biz gapiradigan til tufayli. Biz gapiradigan til ongsiz ravishda bizning fikrlash va dunyoni kontseptsiyalash tarzimizga ta'sir qiladi. Aynan shu tarzda til va madaniyat uzviy bog'liqdir. An'anaga ko'ra, til va madaniyat birgalikda egallanadi va ajralmasdir va bu har biri boshqasining rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi

Tilning so'zlovchi madaniyatini aks ettiruvchi elementlari ko'p jihatdan namoyon bo'ladi va ona tili va ona tili bo'lmaganlar o'rtasida noto'g'ri muloqot qilish uchun ko'plab imkoniyatlarni taqdim etadi. Masalan, orqa kanal signallari, kimdir gaplashayotganda berilgan fikr-mulohazalar shuni ko'rsatadi tinglovchi tinglayapti, masalan, "uh huh" turli madaniyatlarda katta farq qilishi mumkin. ESL darslarida turli madaniy an'analarga va amaliyotlarni qo'shish orqali o'qituvchilar yanada inklyuziv, jozibali va qiziqarli o'quv muhitini yaratishi mumkin. Bundan tashqari mamlakatimizda ham urf odatlarni va qadryatlarni shakllantirish va ularni kelajak avlod uchun singdirish, ta'lim dasturlarida keng qo'llash borasida juda keng miqyosda ishlar olib borilmoqda. Bunga ko'ra tashabbuslar ham o'tqazib kelinmoqda. Yosh avlodni madaniyatdan urf odatdan habardor bo'lishi uning boshqa urf odatlarni yanada yaxshi tushunib yetishiga va kelajakda bu borada millatlararo hamdo'st bo'lishga yetaklaydi.

Barchamizga ma'lumki, mamlakatimiz mustaqillikka erishgach, barcha sohalarda sezilarli darajada o'zgarishlar amalga oshirildi. Ayniqsa, ta'lim sohasiga alohida e'tibor qaratilib kelinmoqda. Bugungi kunda ham yoshlarimizni ta'lim-tarbiyasiga alohida e'tibor qaratilib kelinmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev: "Agar mendan sizni nima qiynaydi?- deb so'rasangiz, farzandlarimizning ta'lim va tarbiyasi deb javob beraman",- degan edilar. Bizni hamisha o'ylantirib keladigan bir muhim masala -bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryapti. Bu o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etayotgan - yoshlar. Albatta, yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un holda o'sib-ulg'aysin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Mustaqillik bizga barcha imkoniyatlarni yaratib berdi va bermoqda. Bizning, ya'ni ota-bobolarimizdan qolgan boy meroslari o'rganilib, ularning bizga qoldirgan milliy va

ma'rifiy, ilmiy asarlari qayta tiklanib, chet elga chiqib ketganlari yana mustaqil O'zbekistonga qaytarilmoqda. Biz bundan unumli va samarali foydalanishimiz bugungi kundagi asosiy vazifamizga aylanmog'i zarurdir. Ota-bobolarimizdan qolgan an'ana va urf-odatlarimizni o'rganish, uning boy ma'naviy va ilmiy tomonlarini yosh avlod ongi va qalbiga singdirish ishlari bugungi kunda izchil olib borilmoqda. Biz yosh avlodni tarbiyalashimizda, albatta, ota-bobolarimizdan qolgan boy ma'naviy va madaniy merosimizni ko'z qorachig'idek asrab-avaylab, uni yosh avlod qalbi va ongiga joylasak, biz ularni har xil tashqi ta'sirlardan himoyalagan bo'lamiz va hozirdan kelajagimizni kimlarga ishonib topshirayotganimizni bilamiz. Biz ta'limda bolalarimizga milliy urf-odatlarimizni, milliy tarbiyani to'g'ri shakllantirsak, milliylikimizni, o'zligimizni bolaga singdira olamiz. Bolaning kamol topishida milliy tarbiyaning kuchi va qudrati alohida o'rin egallaydi, yosh bola juda kichik yoshidan boshlab tarbiyalanmog'i kerak. Tarbiya insonga o'zida yaxshi odat va fazilatlar hosil qilishga yordam beradi. Biz milliy urf-odatlarimizni o'rgatishni aynan boshlang'ich sinfda emas, balki oila muhitidan boshlashimiz kerak. Oila muhiti sog'lom avlodni yetishtirishda, bolaning bilim olishiga bo'lgan qiziqishida, havasini oshirishda u tarbiyalanayotgan muhit muhim o'rin tutadi. Oilada milliy qadriyatlar, milliy urf-odatlardan qanchalik ko'p foydalanilsa, bolada milliylik haqidagi fikr paydo bo'ladi. Ushbu fikrni yanada batafsilroq qilib bolaning xotirasiga singdirish boshlang'ich sinf o'qituvchilarining oldida turgan asosiy vazifalardan biridir. Har bir xalqning ma'naviyati, milliylikini, o'zligini yo'qotmay turib, u xalqni hech qanday kuch ishlatib yo'q qilib bo'lmasligini unutmashimiz kerak. Milliy-ma'naviy qadriyatlarning yoshlar ongida tarkib topdirishda oiladagi munosabatlar eng asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Bunda oilada oila a'zolari tomonidan bir-biri bilan bo'layotgan muloqot jarayonida yoshlar ularni o'zlarida aks ettirishda harakat qiladi. Qachonki, oilada sharqona munosabatlar to'g'ri yo'lga qo'yilgan bo'lsa, bola tarbiyasiga jiddiy qarab ularni sharqona nafas doirasida tarbiyalashga harakat qilinsa, o'z - o'zidan bolalarda milliy, ma'naviy qadriyatlar shakllanadi. Shunday ekan, har birimiz bu borada o'zimizni ma'sul hisoblashimiz darkor va shartdir. Hozirgi kunda jamiyatimizda tub o'zgarishlar ro'y bermoqda. Turli sohalarda yangi tizimlar joriy qilinmoqda. O'tmishda yo'qolib ketgan an'analarimiz, urf - odatlarimiz, ma'naviyatimiz, madaniyatimiz qaytadan tiklanmoqda. Jumladan, yosh avlodni tarbiyalash jarayonida ham ijobiy o'zgarishlar qilinmoqda, ya'ni ularning ongiga milliy - ma'naviy qadriyatlarni singdirish orqali yoshlarda vatanga sadoqat, ona -zaminga muhabbat, tabiatni asrab - avaylash, o'tmishimizga qiziqish kabi xislatlarni shakllantirishning ilg'or texnologiyalari yaratilmoqda. Bugungi kunda ta'lim -tarbiya jarayonida shunday islohotlar amalga oshirilmoqdaki, ularni ko'z bilan ko'rib, qalban his qilish kerak. Bugungi kunning yoshlari ertangi kun davlatimizning ravnaqiga xizmat qiladigan, uning buyukligini yanada ko'targan holda ota - bobolarimiz tomonidan bizlarga qoldirgan ulkan boy ma'naviy merosini boyitib, sayqal berib, takomillashtirib kelgusi yosh avlodni har tomonlama yetuk shaxs qilib voyaga yetkazish uchun milliy qadriyatlarimiz, milliy o'yinlarimiz, milliy urf-odatlarimizning o'rni beqiyosdir. O'quvchilarga milliy qadriyat, milliy tuyg'u, milliy madaniyat, milliy urf - odatlar, milliy kiyim haqidagi tushunchalarini yanada kengaytirish ham bizning asosiy vazifalarimizdan biri hisoblanadi.

Shu o'rnida, O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning quyidagi fikrlarini keltirib o'tmoqchimiz: "Xalqimizning tayanchi milliy merosning o'zi bir katta xazina. Bu xazinadan oqilona foydalanishimiz lozim. Ajdodlar vasiyatiga sodiq va munosib bo'lmog'imiz

kerak. Bunda ajdodlar merosi o'zligimiz, milliy urf-odatlarimiz, aslimizdir. Milliy urf-odatlarimizni, milliylikimizni, o'zligimizni bolaning ongiga singdirish bizning asosiy vazifalarimizdan biri hisoblanishini hech qachon unutmasligimiz kerak. Qachonki, bizning o'zimiz milliy an'analarimiz, milliy qadriyatlarimizni, milliy o'yinlarimizdan tortib, milliy urf-odatlarimizgacha chuqur o'rgansak, shundagina bolaning ongida ularni to'laqonli shakllantirishimiz mumkinligini unutmasligimiz kerak. Ko'pgina olimlar tilning ahamiyatini aniqlash uchun tadqiqotlar olib bordilar va bu turli mamlakatlar madaniyatini aniqlash usullari. Lekin natijada ularni qanoatlantiradigan bir hodisani topdi. O'zaro bog'liqlik – qaysi til va madaniyat nazariyasini va ularning o'zaro bog'liqligini kengaytirish. Umuman olganda, ikkalasi ham bu atamalar bir-birini to'ldiradi. Tilsiz madaniyat mavjud emas va mavjud emas teskari. Bunday tadqiqotlarni o'rganish natijasida ko'plab hukumatlar chet elliklarni o'rganishga moyildirlar tillarni o'rganing va ularga ko'proq bilish imkoniyatini beradigan ba'zi ko'nikmalarga ega bo'ling. Bunday tadqiqotlarni o'rganish natijasida ko'plab hukumatlar chet elliklarni o'rganishga moyildirlar tillarni o'rganing va ularga ko'proq bilish imkoniyatini beradigan ba'zi ko'nikmalarga ega bo'lish kerakligini unutmaslik dardkor.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Маслова, В.А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб, пособие / В.А. Маслова. - М.: Флинта: Наука, 2004. - 296 с. С.55
2. Samani, H. E. (2016). The importance of teaching culture in ESL classrooms: A qualitative study. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 232, 470-477. doi:10.1016/j.sbspro.2016.10.057
3. Johnson, K. M. (2019). Teaching culture in the ESL classroom: A mixed-methods study. (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertations Publishing. (Accession No. 22651237)
4. Richards, S. A. (2015). Integrating culture into the ESL classroom: A case study. (Master's thesis). Retrieved from University of British Columbia Open Collections. (Accession No. hdl_2429_56730)
5. Asan, A. & Yilmaz, F. (2015). Teaching Culture in English Language Classes: An Action Research Study. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 11(1), 61-80.
6. Elmahdi, A. & Musa, F. A. (2017). Using Multimedia Resources to Improve Teaching English as a Second Language for Adult Learners. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 7(8), 420-426.
7. Kuzborska, I. (2015). Drama in the Language Classroom: The Role of Role-play in Developing Language Proficiency. *Journal of Language and Cultural Education*, 3(1), 64-79.
8. adilla, A. & Aguirre, J. (2015). Using Authentic Materials to Promote Critical Thinking and Cultural Awareness in the EFL Classroom. *Porta Linguarum*, 23, 69-81.
9. Brown, S., & Eisterhold, J. (2004). *Topics in language and culture for teachers*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
10. Mitchell, R., & Myles, F. (2004). *Second language learning theories* (2nd Hodder Arnold